

Svenska Örtasällskapet

Färgkulla *Anthemis tinctoria* L

Tillhör kullasläktet i Asteraceae. Beskrivs ofta under kamomillväxter men det är ett annat släkte Chamomilla eller Matricaria. Alla dessa hör dock till familjen Asteraceae

Norska: gul gåseblom Danska: Farve-Gåseurt Finska: Keltasauramo Isländska: Gult gæsablóm Engelska: Yellow Chamomile Tyska: Färberkamile Kallades förr letblomster.

Beskrivning

Färgkulla är en flerårig ört som kan bli upp till sju decimeter hög och breder ut sig ungefär lika mycket.

Bladen är nästan oskaftade, 2 gånger parflikiga, har djupt sågtandade kanter så att den ibland verkar dubbelt parbladig, bladöversidan är kal och mörkgrön medan undersidan är tilltryckt hårig och grågrön. Småflikar (småblad) tunglika, och med uddspets.

Färgkulla blommar från juni till september. Blomman är radiärsymmetrisk, 2,5 – 4,5 cm bred korgblomställning bestående av många orangegula, tunglika strålblommar och orangegula rörlika diskblommar och skyddad av smala och vitulliga holkfjäll. Foder saknas. Strålblommar enkönade honblommar. Krona gul, sambladig, tunglik, i spetsen tretandad. Diskblommar tvåkönade, vid blommornas baser fjäll av blommans längd. Krona gul, rörformig, 5-flikig. Pistill uppbyggd av två fruktblad. Ett stift och två märken. Fem ståndare. Ståndarknappar sammanväxta till ett rör runt stiftet.

Frukten är en brun, platt, kantig nöt i vars spets det finns en hinnkant (bildat av det reducerade fodret, pappus).

Färgkulla kan förväxlas med de båda ettåriga arterna gullkrage (*Chrysanthemum segetum*) och kranskrage (*C. coronarium*) som båda har likartade blomkorgar och gula eller gulaktiga strålblommar. Båda dessa är dock helt kala, har breda ljusbruna hinnlika holkfjäll och saknar fjäll mellan blommorna. Gullkragens blad är dessutom inte parflikiga. De andra arterna i släktet kullor (*Anthemis*), som förekommer i Sverige, har vita strålblommar.

Utbredning

Färgkulla är ganska vanlig i södra och mellersta Sverige. Den växer på torra, öppna marker, framförallt i kalkrika områden, vanligen hittar man den i vägkanter, på banvallar och ruderatmarker. Första fynduppgift publicerades på 1600-talet (Nordstedt 1920). Färgkullan fördes sannolikt till Norden som färväxt och har sedan förvildats. Numera är färgkullan en ganska populär prydnadsväxt i trädgårdar. Arten upplevde en blomstringsperiod i och med höodlingens uppsving på 1800-talets senare hälft. Tillbakagången började då odlingstekniken förbättrades.

Omnämningen i böcker från början av 1800-talet

I Svensk botanik 1802 uppges: Efter Scheffers uppgift färgas silke med färgkullor som kokas i rent vatten, hvar i litet tennupplösning eller sk komposition (engelskt tenn, löst i en blandning av salpeter-

Svenska Örtasällskapet

syra eller skedvatten, och saltsyra) måttad med vinstenskrystaller, tilldrypes till dess färgen blir vacker.

A J Retzius skriver så här i skriften "Försök til en Flora Oeconomica Sveciæ": "Finnes i öppna ängar med lerbotten i synnerhet i Upland, äfwen i många åkrar i Södermanland, och är där et nog elakt ogräs. Til Skåne är den icke än kommen. Ätes af Geten, Hästen och något af Fåret. Til gul färg förtjenar den mycken upmärksamhet." (A.J. Retzius 1806)

Användning

Färgkulla odlas ibland som prydnadsväxt och det finns flera olika namnsorter. Färgkullan har sedan urminnes tider använts till att färga ylle och silke. De torkade blommorna ger en kraftig orangegul färg. Med olika betmedel kan man få fram många olika nyanser. Den orangegula småflicks-klänning sm hör till folkdräkten i Dalarna brukade färgas med denna växt. Järn ger anmärkningsvärt kraftig dunkling och tennsalt har ganska svag skönande verkan. Ljushärdighet 2-3 (på en skala från 1-8 där 1 är sämsta ljushärdigheten). Färgkulla användes till att färja turkiska mattor innan de syntetiska färgerna kom. Växten kallades på engelska "Dyer's chamomille".

Växten har kramplösande och menstruationsbefrämjande egenskaper. I Nordamerika har oljan från fröna använts mot öronproblem och dövhet.

Man kan enligt en källa konservera färgkulleblommor i glycerin.

Etymologi

Artnamnet *tinctoria* kommer av latinets *tingere* (färga), *tinctus* (färgad) och syftar på att arten kan användas för färgning.

Sorter:

***Anthemis tinctoria* 'Wargrawe'**

Kraftigt finflikiga blad. Mycket lång och riklig blomning. Väldränerad jord. Tål mycket torra lägen. Färg: ljusgul. Blommar juni-september. Höjd: 60 cm. Läge: sol-halvskugga.

***Anthemis tinctoria* 'Sauce Hollandaise'**

Kraftigt finflikiga blad. Mycket lång blomning. Väldränerad jord. Tål mycket torra lägen. Färg: gräddgul. Blommar juni-september. Höjd: 70 cm. Läge: sol-halvskugga.

***Anthemis tinctoria* 'Kelwayi'**

Kraftigt finflikiga blad. Mycket lång blomning. Väldränerad jord. Tål mycket torra lägen. Färg: guldgul. Blommar juni-september. Höjd: 70 cm. Läge: sol-halvskugga.

Källor:

Den virtuella floran

Kerstin Ljungqvist: Nyttans växter Calluna förlag 2006

Lesley Bremness: Urter i farver

Svensk botanik 1802

A. J. Retzius: Försök til en Flora Oeconomica Sveciæ 1806

Sandberg.G & Sisefsky. J: Växtfärgning Nordstedts 1980

Erik Sundström: Växtfärgning med örter, svampar och lavar Ica Bokförlag 2002